

וְהָא אֶסְתַּלַּק עֵנָן מִשְׁשָׁה, כיון שלדעת רבי עקיבא שהענן כיסה את ההר למתן תורה, מסתמא הסתלק הענן מיד לאחר מתן תורה [ואף שקודם שנבנה המשכן היתה השכינה מצויה בראש ההר כמבואר בפסוק (שמות כד, ז), מכל מקום הענן הכבד שבא לכבוד התורה הסתלק], ואף נאמר בתורה 'ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן'. אולם לדעת התנאים הסוברים שהענן כיסה את משה, מסתמא נשאר שם הענן כל הארבעים יום (תוס' ישנים), שהרי אמרו (סוכה ה, א) שלא עלה משה למרום [אלא היה בראש ההר], ומסתמא היה מכוסה אז בענן זה, שהרי בני ישראל לא ראוהו (תוס' רא"ש, אולם ראה מהרש"א שביאר קושיית הגמ' באופן אחר).

מְסִיעֵה לִיָּהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר וְכוּ', וְלֹא בָּא הַכְּתוּב אֲלָא לְחַלֵּק לֹו כְּבוֹד לְמִשְׁחָה, ורבי אלעזר סובר כרבי עקיבא שהתורה ניתנה בו' בסיון, ואף שבפסחים (סח, ב) סובר רבי אלעזר שעצרת הוא יום שניתנה בו תורה, והוא חל בו' בסיון, היינו משום שהיה ראינו שתינתן תורה ביום זה, אלא שמשה הוסיף יום אחד מדעתו (העמק שאלה שאלתא קז, ד).

קוֹל לֹו קוֹל אֱלֹו מִשְׁחָה שָׁמַע וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ, ולמדו כן ממה שנאמר בפסוק 'קול אליו', אף שהיה אפשר לקצר ולומר 'קול לו' (רש"י). ורק כאן קיבלו חז"ל לדרוש כן, שהרי בהרבה מקומות שנאמר 'אליו' לא דרשו כן (ריטב"א). ויש שפירש, שהדרשה היא ממה שנאמר בפסוק זה (במדבר ז, פט) פעמיים 'אליו', וכוונת הגמ' היא שמה'אליו' הראשון כבר למדנו שהקול היה נשמע לו', ומה'אליו' השני שהוא מיותר למדו שהקול היה נשמע רק אליו (ריטב"א בשם ר"י, אולם ראה מהרש"א). ויש שפירש, שאין ראייה מהפסוק שרק משה שמע, אלא רק הברייתא אומרת שכן היה (מהר"ם אלקשר צג, בשם רב האי גאון).

הָא בְּקִרְיָאָה הָא בְּדִבּוּר - וקריאה בקול רם היא, שנאמר (בראשית לט, יח) 'כי הרימי קולי ואקרא' (תוס' רא"ש), ובני ישראל שמעו רק את הקריאה שהקב"ה קרא למשה, ולא שמעו את הדיבור עצמו (ריטב"א). ואף שלכל דיבור קדמה קריאה, כמבואר להלן בסמוך שמידת דרך ארץ היא להקדים קריאה לדיבור, מכל מקום כשנאמרה בתורה לשון 'קריאה', שמעו כל ישראל את הקריאה, וכשלא נאמרה לשון 'קריאה', הם לא שמעו את הקריאה (מהרש"א).

מַה לְּהִלָּן שְׂבִיל וְכוּ' אֵף כָּאן שְׂבִיל, ובכך מיישבת הסתירה ששאלה הגמ' לעיל, שכתוב אחד אומר 'ולא יכול משה וגו'', וכתוב אחד אומר 'ויבוא משה וגו'', ולכן אמרו שהקב"ה עשה לו שביל בענן (רש"י: עיון יעקב).

לֹא יֵאמַר אֲדָם דְּבַר לְחִבְרֵי אֲלָא אִם כֵּן קוֹרְהוּ בְּשֵׁמוֹ, כשם שהקב"ה קרא למשה בשמו (מהרש"א). ויתכן שצריך לעשות כן רק כשרוצה לומר לחבירי 'דבר', שהוא לשון דיבור קשה (עיון יעקב, ע"פ הגמ' במכות יא, א).

מְנִיין לְאוֹמַר דְּבַר לְחִבְרֵי וְכוּ' שְׁנֶאֱמַר וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֶהֱל מוֹעֵד לְאֹמַר, ולאמר' הוא מלשון 'לא אמור', שלא יאמר את הדברים אלא אם כן נתן לו חבירו רשות לכך (רש"י). ויש שפירשו, שלומדים כן ממה שהקב"ה אמר למשה בפירוש 'דבר אל בני ישראל', אבל אם לא היה אומר לו כן, הרי הוא ב'בל יאמר' (ריטב"א: מאירי).

רַבִּי נִתָּן אוֹמַר לֹא בָּא הַכְּתוּב אֲלָא לְמַרְק אֲכִילָה וְשִׁתְיָה וְכוּ', ורבי נתן סובר כרבי יוסי הגלילי שהענן כיסה את משה, אולם לא לומדים מזה פרישה לכל הנכנס למחנה שכינה, כיון שהפרישה בסיני היא כדי למרק אכילה ושתייה שבמעיו להיות כמלאכי השרת, ואין ללמוד מכאן שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה (רש"י, וראה תוס' ד"ה מסייע), ומוכח שרבי יוסי הגלילי סובר שלומדים מסיני פרישה לכל הנכנס למחנה שכינה, שבזה נחלק עם רבי נתן (גבורת ארי; יד דוד, וראה עוד ביאורנו לעיל ע"א ד"ה תניא).

ויש שפירש, שרבי נתן סובר כרבי עקיבא שהקב"ה קרא למשה ביום השביעי לפני מתן תורה, ומה שנאמר 'ויקרא אל משה', הוא משום שהקב"ה הקדים לקרוא לו לפני כלל ישראל כדי למרק בזמן זה אכילה ושתייה שבמעיו (מהרש"א, וכע"ז בן יהוידע, אלא שלדברי, הקריאה עצמה שקרא לו הקב"ה, היא שמידקה את האכילה והשתייה שבמעיו).

ובגמ' לקמן (עה, ב) נחלקו האם רק המן היה נבלע באיברים, ואינו יוצא מהגוף, או שגם שאר המאכלים שאכלו במדבר נבלעו באיברים, ומבחינתא זו מוכח ששאר המאכלים לא נבלעו באיברים אלא יצאו מהגוף, ולכן הוצרך למרק אכילה ושתייה שבמעיו (תוס' רא"ש ותוס' ישנים שם ד"ה אף).

בְּמִקּוֹם גִּילָה שֵׁם תְּהָא רֵעָדָה, ובמתן תורה היתה 'גילה', שנאמר (תהלים יט, ט) 'פקודי ה' ישרים משמחי לב' (רש"י). ויש שפירש, משום שנאמר (דברי הימים א טז, כז) 'עזו וחדוה במקומו' (תוס'), ונפקא מינה, שאם לומדים מ'פקודי ה' ישרים', אז אין ללמוד מסיני פרישה לכל הנכנס למחנה שכינה, כיון שרק בסיני הוצרך משה לפרוש כדי שתהא התורה ניתנת באימה, אבל אם לומדים מ'עזו וחדוה במקומו', אז יש ללמוד שכשם שבסיני הוצרך משה לפרוש כיון שנכנס למקום שכינה, כך כל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה (גבורת ארי). ויש שפירש, שהלימוד אינו מ'גילו ברעהו', כיון שבגמ' בברכות (ג, ב) לומדים מפסוק זה דין אחר, אלא הלימוד הוא מתחילת הפסוק 'עבדו את ה' ביראה', ומכאן שכל עבודת ה' צריכה להיות ביראה (ריטב"א).

בְּמֵאֵי קָא מִיפְלְגֵי רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי וְרַבִּי עֲקִיבָא, מה ראייה מביאים הם לדבריהם, שזה דורש את הפסוק על לפני מתן תורה וזה דורשו על לאחר מתן תורה (רש"י: ריטב"א), ואין זה כשאר 'במאי קא מיפלגי' שבש"ס שפירושו באיזו סברא תלויה מחלוקתם, אולם כאן לא נחלקו בסברא, ושאלת הגמ' היא מה הראייה לדרוש את הפסוקים כך או כך (מהר"ץ חיות).

בְּשִׁשָּׁה כְּחוֹדֵשׁ נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר בְּשִׁבְעָה בּו. ושניהם מודים שבני ישראל הגיעו למדבר סיני בראש חודש סיון, והתורה ניתנה בשבת, אלא שנחלקו האם ראש חודש חל ביום ראשון או ביום שני (ע"פ גמ' שבת פו, ב, וראה שם עוד).

הָא קְבִילוּ לְחוּ מִשְׁשָׁה, ואמנם עדיין אפשר לומר שתחילת הפסוק 'ויכס הענן וגו' מדברת על כך שהענן כיסה את ההר ששה ימים לפני מתן תורה, והמשך הפסוק 'ויקרא אל משה ביום השביעי' מדבר על כך שהקב"ה קרא למשה לתת לו את שאר התורה ואת הלוחות, ואינו מדבר על מתן תורה שהיה ביום השישי, אלא שנסתבר שתחילת הפסוק וסופו מדברים על ענין אחד (כבוד הבית על העין יעקב). ויש שפירש, שעיקר הקושיא היא הקושיא השניה שהגמ' שואלת בסמוך, שהרי הענן הסתלק בשישי (מהרש"א).